

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ลักษณะ 2

บุคคล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ 2 ที่ว่าด้วยบุคคลนั้นมีบัญญัติตั้งแต่มาตรา 15-136

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จัดอยู่ในกฎหมายเอกชนซึ่งกล่าวถึงสิทธิและหน้าที่ระหว่างเอกชนกับเอกชนด้วยกัน สิ่งซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมายนั้นมิได้เฉพาะบุคคลเท่านั้น ถ้าหากเราพิจารณาศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้ถี่ถ้วน จะเห็นได้ว่ากฎหมายนี้กล่าวถึงเรื่องของบุคคล เรื่องนิติกรรม คือ การกระทำที่มีผลในทางกฎหมายหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิต่าง ๆ ทั้งบุคคลสิทธิ ทรัพย์สินสิทธิ และเรื่องของทรัพย์สิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของบุคคลทุกคนเป็นส่วนใหญ่ดังนั้นกฎหมายทั้ง 3 ลักษณะนี้จึงเป็นกฎหมายที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นพื้นฐานอันจำเป็นในการเรียนรู้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ให้เข้าใจลึกซึ้งต่อไป

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยกฎหมายลักษณะบุคคล เป็นพื้นฐานอันสำคัญยิ่งในการศึกษาแล้วเรียนวิชากฎหมายทั้งกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชน เพราะกฎหมายทุกฉบับบัญญัติขึ้นมาได้ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของคณะบุคคลหรือนิติบุคคลทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร แล้วนำมาใช้บังคับกับบุคคลด้วยกันเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดีงามและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ กฎหมายบุคคลจึงเกี่ยวข้องกับกฎหมายทุกชนิดทุกประเภทไม่มีข้อยกเว้น กฎหมายมิได้บัญญัติหรือให้คำจำกัดความถึงความหมายของคำว่า "บุคคล" ไว้ ดังนั้น นักนิติศาสตร์จึงให้คำนิยามไว้ว่า "บุคคลคือสิ่งซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย" กฎหมายไม่ให้สิทธิและมิได้กำหนดหน้าที่ให้แก่สิ่งอื่นนอกจากบุคคลเท่านั้น บุคคลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ "คน"

หรือ "มนุษย์ที่มีชีวิต" ทารกในครรภ์มารดาไม่ใช่บุคคล คนตาย หรือศพก็ไม่ใช่บุคคล กฎหมายเรียกคนที่มีชีวิตอยู่นี้ว่า "บุคคลธรรมดา" นอกจากบุคคลธรรมดาแล้วกฎหมายยังบัญญัติให้มีบุคคลตามกฎหมายขึ้นมาด้วยเรียกว่า "นิติบุคคล" โดยยอมให้นิติบุคคลสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา ภายในขอบแห่งอำนาจหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่ได้บัญญัติหรือกำหนดไว้ในกฎหมายในข้อบังคับหรือตราสารจัดตั้งนิติบุคคลนั้น ๆ เว้นแต่สิทธิหน้าที่ซึ่งโดยสภาพจะพึงมีพึงเป็นได้เฉพาะแก่บุคคลธรรมดาเท่านั้น ซึ่งจะได้ศึกษากันต่อไป

กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล แยกออกได้ 2 ส่วนคือ

1. บุคคลธรรมดา และ
2. นิติบุคคล

ส่วนที่ 1

บุคคลธรรมดา

กฎหมายว่าด้วยบุคคลธรรมดานั้นบัญญัติตั้งแต่การเริ่มต้น การสิ้นสุดสภาพบุคคล ตลอดถึงสิ่งซึ่งประกอบกันขึ้นมาในระหว่างมีสภาพเป็นบุคคลอยู่ อันได้แก่ สัญชาติ ชื่อ ภูมิลำเนา สถานะ และความสามารถของบุคคล

บทที่ 1

สภาพของบุคคลและการเริ่มสภาพบุคคล

บุคคลธรรมดา คือคนมีชีวิตซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย การมีสภาพเป็นบุคคลธรรมดา เริ่มต้นและสิ้นสุดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 เมื่อบุคคลใดสิ้นสภาพการเป็นบุคคล สิทธิหน้าที่ต่างๆ ก็สิ้นสุดลง สิทธิหน้าที่ส่วนของตัวบุคคลหมดสิ้นตามตัวของบุคคลนั้น ส่วนสิทธิหน้าที่อื่น ๆ ตกทอดไปยังทายาทของเขาถ้ามี

สภาพบุคคล คือสภาวะในการเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย สามารถมีสิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน และมีหน้าที่ความคู่กันไปกับการมีสิทธิ เพราะมนุษย์ทุกคนมีสิทธิ คนอื่นจึงจำเป็นต้องมีหน้าที่เคารพสิทธิ ไม่ไปล่วงละเมิดสิทธิของเขาโดยประการใด ๆ มาตรา 15 กำหนดสภาวะการมีสิทธิหน้าที่ของบุคคลธรรมดาว่า เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อใด และสิ้นสุดลงเมื่อใด

การเริ่มสภาพบุคคล ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 บัญญัติว่า "สภาพบุคคลเริ่มเมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกและสิ้นสุดลงเมื่อตาย" หลักเกณฑ์ในการเริ่มสถานะการเป็นบุคคลธรรมดามีอยู่ 2 ประการคือ

1. "คลอดแล้ว" และ

2. "อยู่รอดเป็นทารก"

1. "คลอดแล้ว" หมายความว่า ทารกคลอดจากครรภ์มารดาหมด ทั้งตัวไม่มีอวัยวะใดเหลือ จะตัดสายสะดือหรือสายรกแล้วหรือไม่? เป็นไร เพราะ 2 สิ่งนี้ได้เป็นสาระสำคัญของชีวิตและร่างกาย ทารกแม้ยังไม่ตัดสายสะดือหรือสายรก ทารกก็สามารถมีชีวิตต่อไปได้ด้วยตนเองแล้ว

2. "อยู่รอดเป็นทารก" หมายความว่า ทารกนั้นสามารถมีชีวิตอยู่ได้ ทารกมิได้ตายก่อนคลอดหรือตายขณะคลอด ทั้งนี้ที่ทารกมีชีวิตรอดอยู่กฎหมายถือว่า ทารกนั้นเริ่มสภาพบุคคลแล้ว สามารถมีสิทธิหน้าที่ได้ตามกฎหมายทันที การจะพิสูจน์ว่าทารก ตายก่อนคลอด ตายขณะคลอด หรือมีชีวิตรอดอยู่ได้ แพทย์จะเป็นผู้พิสูจน์ ปกติเมื่อมีการหาขี้ใจก็ถือว่าเริ่มมีชีวิตอยู่รอดแล้ว

บุคคลคลอดแล้วมีชีวิตหรือตายระหว่างคลอด จะมีผลในทางกฎหมาย อาญาและกฎหมายแพ่ง กล่าวคือ ถ้าเขาตายก่อนหรือขณะคลอดยังไม่มีสิทธิหน้าที่ ตามกฎหมาย

ในทางอาญาถ้าทารกถูกทำร้ายจนตายก่อน คลอดหรือขณะคลอด ผู้ทำร้ายจะมีความผิดฐานทำแท้ง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301-305¹ ถ้าทำร้ายทารกที่คลอดแล้วมีชีวิตรอดอยู่จะมีความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ซึ่งมีโทษหนักกว่าความผิดฐานทำแท้ง แท้ง ยกตัวอย่างเช่น มารดาไม่ประสงค์จะมีบุตรจึงไปทำแท้งกับมารดาคลอด บุตรแล้วไม่ยอมให้กินนม จนบุตรตายเพราะอดอาหาร การไม่ให้นมจนอดตาย เป็นการฆ่าคนตายโดยเจตนา มีโทษหนักกว่าไปทำแท้ง

¹พรชัย สุนทรพันธุ์, รองศาสตราจารย์. หลักกฎหมายเอกชน. พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2539, หน้า 134.

ทางแพ่ง เมื่อทารกตายก่อนหรือขณะคลอดยังไม่มิลิทธิหน้าที่ตามกฎหมาย แต่ถ้าตายหลังคลอดเขาเริ่มมิลิทธิหน้าที่แล้วตั้งแต่คลอดแล้วมีชีวิตรอดจนถึงเวลาที่ตาย เมื่อตายสิทธิน้ำที่ต่าง ๆ จึงจะสิ้นสุดลง ยกตัวอย่าง เช่น นาย ก. มีภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมายคือนาง ข. และมีมารดาคือนาง ค. ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก ถ้านาย ก. ตาย โดยไม่ได้ทำพินัยกรรมทรัพย์สินมรดกของนาย ก. จะตกแก่ทายาทโดยธรรม คือ ภรรยาและมารดาคนละครึ่ง แต่ถ้านาย ก. ตายก่อนแล้วภรรยาคลอดบุตรและมีชีวิตรอดอยู่ ทรัพย์สินมรดกของนาย ก. ต้องแบ่งเป็น 3 ส่วน คือให้กับภรรยา 1 ส่วน มารดา 1 ส่วน และบุตร 1 ส่วน ถ้าบุตรมีชีวิตรอดอยู่เพียงชั่วลมหายใจเดียวแล้วตาย ทรัพย์สินส่วนที่เป็นของบุตรจะตกแก่มารดาของเขา คือนาง ข. เท่ากับ นาง ข. ได้ 2 ส่วน นาง ค. ได้ 1 ส่วน เพราะนาง ข. คลอดบุตรแล้วมีชีวิตรอดอยู่เท่านั้น ซึ่งหากว่านาง ข. คลอดบุตรแล้วบุตรตายก่อนหรือขณะคลอด ทารกไม่มีชีวิตยังไม่มิลิทธิหน้าที่ตามกฎหมาย จึงไม่มีสิทธิรับมรดกของนาย ก. บิดา ทรัพย์สินมรดกจึงแบ่งกันระหว่างภรรยาและมารดาคนละกึ่ง เสมือนหนึ่งว่านาย ก. ตายโดยไม่มีบุตร

สิทธิทารกในครรภ์มารดา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรคแรก กล่าวว่า การเริ่มสถานะของบุคคลเริ่มเมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก เป็นหลักในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลธรรมดาว่า เริ่มต้นเมื่อบุคคลผู้นั้นคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก ส่วนวรรคที่ 2 กล่าวว่า "ทารกในครรภ์มารดาก็สามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้หากภายหลังคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก" เป็นการเพิ่มเติมจากวรรคแรกโดยให้สิทธิแก่ตัวอ่อนของคนที่ยังอยู่ในท้องมารดาด้วย แต่มีข้อแม้ว่าต่อมาต้องคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกด้วย หมายความว่า กฎหมายให้สิทธิแก่บุคคลทุกคนย้อนหลังไปก่อนเกิดจนถึงจุดที่เขาปฏิสนธิ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคลมิได้ให้ความหมายของทารกในครรภ์มารดาไว้ จึงต้องนำประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 บรรพ 6 ลักษณะครอบครัวยุคใหม่

และมรดกซึ่งกล่าวถึงคุณลักษณะของทารกในครรภ์มารดามาใช้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536 บัญญัติว่า เด็กเกิดแต่หญิงขณะเป็นภริยาชายหรือภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่การสมรสสิ้นสุดลง ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมายของชายผู้เป็นสามีหรือเคยเป็นสามีแล้วแต่กรณี

ให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับแก่บุตรที่เกิดจากหญิงก่อนที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาล แสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะหรือภายในระยะเวลาสามร้อยสิบวันนับแต่วันนั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะมรดก มาตรา 1604 บัญญัติว่า "บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่วันที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายเป็นนั้น เป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย"

จากมาตรา 1536 และ มาตรา 1604 ทำให้ทราบว่าอย่างไรจึงจะเรียกว่าทารกในครรภ์มารดา ซึ่งมีอยู่ 2 กรณีคือ

กรณีแรก

1. เป็นการกำหนดแน่นอนตามมาตรา 1604 วรรค 2 ที่ว่า "เด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้น เป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย"

เรื่องนี้เป็นข้อบังคับของกฎหมายที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เด็กที่เกิดภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย ไม่ว่าจะ เป็นทายาทโดยธรรมหรือโดยพินัยกรรมของเจ้ามรดกมีสิทธิรับมรดกโดยไม่มีข้อแม้ ยกตัวอย่างเช่น นาย ก. เจ้ามรดกทำพินัยว่าถ้าตนถึงแก่ความตายขอยกทรัพย์สินทั้งหมดให้กับบุตรของ นาง ข. เมื่อ ก. ตายลง นาง ข. ยังไม่มีบุตร แต่ นาง

ข. คลอดบุตรภายใน 310 วันหลังจาก ก.ตาย บุตรของ ข.เป็นทายาทโดย
พินัยกรรมของ ก.ตามกฎหมาย หรือในกรณีที่น่าง ข.ตั้งครรภ์และถึงแก่ความ
ตายในขณะคลอดแต่แพทย์ช่วยชีวิตเด็กไว้ได้ทัน เด็กนั้นย่อมเป็นทายาทโดยธรรม
ของนาง ข.ผู้เป็นมารดา สามารถรับมรดกของนาง ข.ได้ตามกฎหมาย

2. กรณีข้อสันนิษฐานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา
1536 ข้อนี้เป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐานของกฎหมาย ซึ่งนับว่าแต่จะล้ำหลังลงทุกที
เพราะวิทยาศาสตร์ก้าวหน้ามากทุกวันนับแต่มีการผสมพันธุ์เด็กในหลอดแก้ว จัด
เชื้อพันธุ์ของชายใส่ลงในมดลูกของหญิง จนถึงมีการกระทำที่เรียกว่าโคลนนิ่ง
สัตว์ในปัจจุบันจนเชื่อว่าสามารถเพาะพันธุ์มนุษย์โดยวิธีเดียวกันได้ด้วย มาตรา
นี้สันนิษฐานว่า "เด็กเกิดภายในสามร้อยสิบวันนับแต่การสมรสสิ้นสุด จะโดย
การตาย การหย่า หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลให้แสดงว่าการสมรสเป็น
โมฆะ เป็นบุตรของชายที่เคยเป็นสามี"

ตัวอย่าง 1 ก.กับ ข.เป็นสามีภรรยาด้วยกัน ต่อมา ข.คลอดบุตรหลัง
จาก ก.ตายไปแล้ว 6 เดือน กฎหมายสันนิษฐานว่าบุตรของ ข.เป็นบุตรของ
ก. ที่เคยเป็นสามีด้วย บุตรของ ข.จึงเป็นทายาทโดยธรรมของ ก.คนหนึ่ง มี
สิทธิรับมรดกของ ก.ได้

ตัวอย่าง 2 ก.กับ ข.เป็นสามีภรรยาด้วยกัน ก.ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สิน
ทั้งหมดให้บุตรของตน เมื่อ ก.ตาย ข.ยังไม่มีบุตรแต่ต่อมา ข.คลอดบุตรภายใน
310 วัน ดังนี้ กฎหมายสันนิษฐานว่าบุตรของ ข.เป็นทายาทโดยพินัยกรรมของ
ก. มีสิทธิได้รับมรดกของ ก. แต่บุคคลภายนอกก็มีสิทธินำสืบได้ว่าบุตรของ ข.
ไม่ใช่บุตรของ ก.ด้วย เพราะทางการแพทย์เห็นว่าเมื่อมีการเริ่มปฏิสนธิใน
รังไข่แล้ว ทารกต้องคลอดภายในเวลาอย่างมาก 286 วัน ก.ตายไปแล้วถึง
300 วัน เด็กจึงเป็นบุตรของชายอื่นมิใช่บุตรนาย ก.เจ้ามรดกผู้ตาย

ข้อสังเกต

1. จะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1536, 1604 กำหนดให้ทารกอยู่ในครรภ์มารดาได้ 310 วันนับแต่วันปฏิสนธิซึ่งขัดกับความเห็นของแพทย์ว่าไม่เต็ม 286 วัน ข้อนี้น่าที่จะได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามความจริง

การที่มาตรา 15 วรรค บัญญัติให้สิทธิแก่ทารกในครรภ์มารดา นี้ก็เพื่อความเป็นธรรมแก่ทารกที่ยังอยู่ในครรภ์มารดาหากภายหลัง เขาคลอดแล้วมีชีวิตรอดอยู่ เขาจะได้มีสิทธิต่าง ๆ ที่เขาควรจะได้รับไม่ไม่ใช่ถูกตัดสิทธิเพียง เพราะยังไม่คลอดจากครรภ์มารดา

2. ผู้ที่เป็นบุคคลธรรมดาทุกคนมีสิทธิย้อนหลังไปก่อนคลอด 310 วัน

3. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรค 2 ให้เฉพาะสิทธิแก่ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาประการเดียว ไม่ได้บังคับให้มีหน้าทึ่เหมือนกับบุคคลธรรมดา และสิทธิที่ได้รับต้องเป็นสิทธิที่ชอบด้วยกฎหมายด้วย

ตัวอย่าง ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 341/2502 ด.ช.อนันต์ จันทวงศ์ โดยนางพุดทอง (มารดา) ผู้ดูแลโดยชอบธรรม โจทก์

นายปานแก้ว ทองธรรมชาติ ผู้แทนโดยชอบธรรมของน.ส. วิ จันทวงศ์ ผู้เยาว์ (จำเลย)

โจทก์ฟ้องว่า ด.ช.อนันต์ เป็นบุตรของนางพุดทองภรรยาที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของนายพิน จันทวงศ์ แต่ด.ช.อนันต์ เป็นบุตรโดยชอบด้วยกฎหมายของนายพิน จันทวงศ์ ซึ่งนายพินได้รับรองแล้วว่าเป็นบุตรโดยพฤติการณ์ที่นายพินปฏิบัติต่อมารดาเด็กและบุตรในครรภ์รายอื่นของนายพินจึงขอแบ่งมรดกจากจำเลย กิ่งหนึ่ง

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 บัญญัติว่าบุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้นให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย ตามความหมายแห่งประมวลกฎหมาย

นี้ การรับรองของบิดานั้น กฎหมายมิได้บังคับว่าจะรับรองด้วยพิธีการอย่างใด และมาตรา 1604 ประกอบด้วยมาตรา 15 วรรค 2 ให้สิทธิแก่ทารกที่อยู่ในครรภ์มารดาขณะที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายเป็นทายาทของเจ้ามรดกได้หาก ภายหลังเกิดมารอดอยู่”

จากคำวินิจฉัยของศาลฎีกาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสิทธิของทารกในครรภ์มารดาที่จะได้รับมรดกของเจ้ามรดกซึ่งเป็นบิดาของผู้นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นบุตรที่เกิดแต่ภรรยาที่ชอบด้วยกฎหมาย แม้เป็นบุตรที่เกิดจากภรรยานอกกฎหมาย แต่หากพิสูจน์ได้ว่าบิดารับรองว่าเป็นบุตรจะโดยนิตินัย พุทธินัยก็ตาม แต่ทารกในครรภ์มารดานั้นก็มีสิทธิเป็นทายาทของบิดาที่ถึงแก่ความตายได้หาก ภายหลังเกิดมารอดอยู่

วันเกิด

สภาพบุคคลหรือสถานะบุคคลที่ทำให้เขามีสิทธิและหน้าที่ได้ตามกฎหมาย เริ่มเมื่อบุคคลผู้นั้นคลอดและอยู่รอดเป็นทารก การนับการเริ่มสภาพบุคคลจึงเริ่ม นับตั้งแต่วันเกิดของเขา โดยปกติบุคคลทุกคนจะรู้วันเกิดของตนเพราะมีกฎหมาย บังคับไว้ว่า¹

1. "เมื่อมีคนเกิดในบ้านเจ้าบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งแห่ง ท้องที่ ๆ เกิดภายในสิบห้าวันนับแต่วันเกิด หรือคนเกิดนอกบ้านให้มารดาแจ้งต่อนายทะเบียนผู้รับแจ้งในท้องที่ ๆ เกิด หรือในท้องที่ ๆ จะพึงแจ้งได้ในโอกาส แรกภายในสิบห้าวันนับแต่วันเกิด ในกรณีจำเป็นไม่อาจแจ้งได้ตามกำหนดให้แจ้ง ภายหลังได้แต่ต้องไม่เกินสิบห้าวันนับแต่วันที่อาจแจ้งได้" ดังนั้นบุคคลธรรมดา ทุกคนจึงต้องมีใบทะเบียนเกิดที่เรียกว่าสูติบัตร และ

¹พระราชบัญญัติทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2499 มาตรา 11 แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ข้อ 3 ฉบับที่ 234 พ.ศ. 2515.

2. นอกจากจะต้องมีการจดทะเบียนสูติบัตรแล้ว ยังต้องมีการจดทะเบียนบ้านอีกด้วย ซึ่งทะเบียนบ้านจะมีตัวจริงอยู่ ณ ที่ทำการเขตและมีสำเนาอยู่ที่เจ้าบ้านอีก 1 ชุด ที่เราเรียกกันว่าสำเนาสำมะโนครัว ในสำเนาทะเบียนบ้านจะมีการจดทะเบียนสิ่งซึ่งประกอบเป็นสภาพของบุคคลเกือบทั้งหมด เช่น สัญชาติ ชื่อที่อยู่ สถานะ ฯลฯ และ

3. เมื่อมีอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์บุคคลธรรมดาผู้มีสัญชาติไทยทุกคนจะต้องไปทำบัตรประจำตัวประชาชนอันมีรายการแสดงว่าบุคคลธรรมดาผู้นั้นเป็นใครอยู่ที่ไหน

ดังนั้นบุคคลธรรมดาทุกคนจึงควรทราบว่าคุณอายุเท่าใดโดยตรวจสอบจากสูติบัตรหรือทะเบียนบ้านหรือบัตรประจำตัวประชาชนของตนได้

การที่ต้องมีการจดทะเบียนการเกิดของบุคคลธรรมดาไว้ก็เพื่อประโยชน์ของตัวบุคคลนั้นและประโยชน์ของสังคมที่เขาอยู่ด้วย ทั้งทางด้านส่วนตัวและทางกฎหมาย

ทางแพ่ง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า

1. ผู้เยาว์อาจทำนิติกรรมได้เมื่อมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์ (มาตรา 25)
2. บุคคลย่อมพ้นจากภาวะผู้เยาว์และบรรลุนิติภาวะ เมื่อมีอายุสี่สิบปีบริบูรณ์ (มาตรา 19)
3. ผู้เยาว์ย่อมบรรลุนิติภาวะเมื่อทำการสมรส หากการสมรสนั้นได้ทำเมื่อฝ่ายชายมีอายุสิบเจ็ดปีและฝ่ายหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ (มาตรา 20 และ มาตรา 1448)
4. ผู้ที่จะสมัครเข้ารับราชการพลเรือนต้องมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์

5. บุคคลที่มีอายุไม่ต่ำกว่าสี่สิบห้าปีบริบูรณ์ จะรับบุคคลอื่นเป็นบุตร-
บุญธรรมก็ได้ แต่ผู้นั้นต้องมีอายุแก่กว่าผู้ที่จะเป็นบุตรบุญธรรมอย่างน้อยสิบห้าปี
(มาตรา 1598/19)

6. นอกจากนี้ยังมีความจำเป็นต้องรู้อายุของบุคคลเพื่อประโยชน์ใน
ด้านต่าง ๆ ตามกฎหมายอีกหลายประการ เช่น การนับอายุบุคคลตามพระราช-
บัญญัติการเข้ารับราชการอัยการ ตุลาการ การเกณฑ์ทหาร การสมัครรับเลือก
ตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การมีสิทธิเลือกตั้ง เกณฑ์การเข้าศึกษาเล่าเรียน
ของผู้เยาว์ตามพระราชบัญญัติประถมศึกษา ฯลฯ

ทางอาญา ประมวลกฎหมายอาญาบัญญัติในเรื่องการกระทำความผิด
ของบุคคลดังนี้

1. เด็กที่อายุยังไม่เกินเจ็ดปีบริบูรณ์ กระทำความผิดเด็กนั้นไม่ต้อง
รับโทษ (มาตรา 73)

2. เด็กอายุกว่าเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินสิบสี่ปีกระทำการอันกฎหมายบัญญัติ
เป็นความผิด เด็กนั้นไม่ต้องรับโทษแต่ให้ศาลมีอำนาจที่จะดำเนินการบางอย่าง
แก่เด็ก เช่น ส่งตัวเด็กนั้นไปยังโรงเรียนหรือสถานฝึกอบรมเด็กเป็นต้น (มาตรา
74)

3. เด็กอายุกว่าสิบสี่ปีแต่ยังไม่เต็มสิบเจ็ดปี กระทำความผิดให้ศาล
พิจารณาถึงความรู้สึกผิดชอบชั่วดี และสิ่งอื่นที่เกี่ยวพันกับผู้นั้นในอันที่จะ
วินิจฉัยว่าสมควรพิพากษาลงโทษผู้นั้นหรือไม่ ถ้าศาลเห็นว่าไม่สมควรพิพากษาลง
โทษก็ให้จัดการตามมาตรา 74 หรือถ้าศาลเห็นสมควรพิพากษาลงโทษ ก็ให้ลด
มาตราส่วนในการลงโทษที่กำหนดสำหรับความผิดลงกึ่งหนึ่ง (มาตรา 75)

4. เด็กอายุกว่าสิบเจ็ดปีแต่ยังไม่เกินยี่สิบปี กระทำการอันกฎหมาย
บัญญัติได้เป็นความผิด ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดมาตราส่วนโทษที่กำหนดไว้สำหรับ
ความผิดนั้นลงหนึ่งในสามหรือกึ่งหนึ่งก็ได้ (มาตรา 76)

จากประมวลกฎหมายแพ่ง ประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติต่าง ๆ เบื้องต้น จะเห็นว่าการรู้วันเกิดของบุคคลธรรมดาเพื่อประโยชน์ในทางกฎหมายมีมากจนเป็นความจำเป็นจะต้องรู้วันเกิดของบุคคลธรรมดาแต่ละคน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติกรณีไม่ทราบวันเกิดของบุคคลธรรมดาไว้ตามมาตรา 16 ดังนี้

"การนับอายุของบุคคลให้เริ่มนับแต่วันเกิด ในกรณีที่รู้ว่าเกิดในเดือนใดแต่ไม่รู้วันเกิดให้นับวันที่หนึ่งแห่งเดือนที่เกิดนั้นเป็นวันเกิด แต่ถ้าพันวิสัยที่จะหยั่งรู้เดือนและวันเกิดของบุคคลใด ให้นับอายุบุคคลนั้นตั้งแต่วันต้นปีปฏิทินซึ่งเป็นปีที่บุคคลนั้นเกิด

มาตรา 16 กล่าวถึงเรื่องวันเกิดของบุคคลธรรมดาไว้ 2 ประการ คือ

1. การนับอายุของบุคคล
2. การกำหนดนับวันเกิดให้บุคคลกรณีไม่ทราบวันเกิด

1. การนับอายุของบุคคล

การนับอายุของบุคคลธรรมดานั้นให้ เริ่มนับตั้งแต่วันที่บุคคลผู้นั้นเกิด คือ วันที่เขาคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก ไม่นับตามมาตรา 193/3 วรรค 2 ที่ว่า "ถ้ากำหนดระยะเวลาเป็นวัน สัปดาห์ เดือนหรือปี มิให้นับวันแรกแห่งระยะเวลานั้นรวมเข้าด้วยกัน เว้นแต่จะเริ่มการในวันนั้นเองตั้งแต่วันที่ถือได้ว่าเป็นเวลาเริ่มต้นทำการตามประเพณี" วันที่บุคคลคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารกจะเป็นเวลาใดก็ตาม ถือว่าเป็นวันเกิดของเขาและเริ่มนับอายุตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป เช่น ก. เกิดวันที่ 1 มกราคม 2540 การนับอายุของเขาก็เริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2540 ครบ 15 ปีบริบูรณ์ 31 ธันวาคม 2554 และครบสิบห้าปีบริบูรณ์ วันที่ 1 มกราคม 2555 และสามารถทำพิธีกรรมได้ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2555 เป็นต้นไป

2. การกำหนดนับวันเกิดของบุคคลที่ไม่ทราบวันเกิด

2.1 ทราบเดือนเกิดและปี พ.ศ. ที่เกิดแต่ไม่ทราบว่าเกิดวันใด
ให้นับวันที่ 1 ของเดือน และ พ.ศ. ที่เกิดว่าเป็นวันเกิด

2.2 ทราบปี พ.ศ. ที่เกิดแต่ไม่ทราบว่าเกิดวันใด เดือนอะไร
ให้นับวันต้นแห่งปีปฏิทินซึ่งเป็นปีที่บุคคลผู้นั้นเกิด ซึ่งปัจจุบันก็คือวันที่ 1 มกราคม
ของทุก ๆ ปี ก่อนปี พ.ศ. 2484 วันต้นแห่งปีปฏิทินของไทยเรารวมทั้งประเทศ
แถบอนุภาคแอฟริกาตะวันออกวันที่ 1 เมษายนของทุก ๆ ปีว่าเป็นวันต้นปี คืออยู่ในระยะ
เวลาที่ดวงอาทิตย์เคลื่อนย้ายเข้าสู่ราศีเมษ แต่นับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2483
ไทยเราเปลี่ยนเป็น 1 มกราคม 2484 ตามอย่างประเทศทางตะวันตก